
УДК 811.161.2'282

Богдана Тимочко

Інститут української мови НАН України, м. Київ

НАЗВИ СПОРІДНЕНОСТІ В МОЛДАВСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ГРАМОТАХ XIV – XV СТОЛІТЬ

Стаття присвячена назвам спорідненості, що засвідчені в юридичних документах XIV–XV століть із території Молдавського князівства. Докладний структурний, лексико-семантичний та етимологічний аналіз однієї з найархаїчніших груп лексики, здійснений із використанням квантитативного методу, дозволяє переконливо говорити про її структуру, семантику та походження.

Ключові слова: *староукраїнська мова, молдавсько-українські грамоти XIV–XV ст., назви спорідненості, лексико-семантична група.*

Молдавсько-українські грамоти — це рукописні юридичні документи з території Молдавського князівства [20: 30], які є надійним джерелом вивчення історії української мови XIV–XV ст., оскільки староукраїнська писемно-літературна мова була офіційною з часу заснування Молдавського князівства (1360-ті роки) до кінця правління Василя Лупу (1653 р.). Цінність грамот, виданих молдавськими воєводами, полягає ще й у тому, що їх, на відміну від аналогічних документів з інших українських територій, збереглося набагато більше, завдяки чому лексика періоду активного розвитку української мови представлена в них повніше.

Юридичні документи, що стали об'єктом пропонуваного дослідження, іменуємо *молдавсько-українськими грамотами*, зважаючи на їхню належність до Молдавського князівства і до староукраїнської мовної практики.

Дослідженню мови грамот молдавських канцелярій присвячено чимало праць, у яких висвітлені фонетика, морфологія, стилістика, мова загалом, а от лексика залишається

© Б.В. ТИМОЧКО, 2016

майже недослідженою, хоча спроби описати її є в працях О. Яцимирського, В. Ярошенка, М. Антошина, М. Станівського, Л. Гумецької, Д. Коваля. Окремі групи лексики, засвідчені в грамотах із території Молдавської держави, принагідно в загальноукраїнському контексті описано в академічній «Історії української мови. Лексика і фразеологія». Значна кількість лексичного матеріалу молдавсько-українських актів представлена в «Словнику староукраїнської мови XIV–XV століть». Однак, оскільки лексика молдавсько-українських грамот досі не була об'єктом цілісного й вичерпного лінгвістичного опрацювання, актуальність пропонованого дослідження є незаперечною. Джерельною базою для нього слугували документи перших трьох томів серії «*Documenta Romaniae historica: A. Moldova (1384–1504 pp.)*» (884 грамоти), а також 2-томні зібрання грамот Іона Богдана «*Dokumente Lui Ștefan cel Mare*» (294 грамоти) та Міхая Костахеску «*Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*» (38 грамот). Загалом 1216 документів.

Предметом цієї наукової розвідки є лексико-семантична група «Назви спорідненості», що досить повно представлена в молдавсько-українських грамотах XIV–XV ст., оскільки в них часто розглядалися різноманітні справи між людьми, пов'язаними родинними стосунками.

Метою роботи є здійснення структурного, лексико-семантичного й етимологічного аналізу назв спорідненості, засвідчених у молдавсько-українських грамотах XIV–XV ст.

Назви спорідненості — одна з найархаїчніших груп лексики — закономірно були й залишаються об'єктом уваги лінгвістів. Етимологічний аналіз слов'янських термінів спорідненості здійснив О.М. Трубачов [35]. В українській лінгвістиці назви спорідненості в літературній мові й діалектах, починаючи з давньоукраїнського періоду, докладно охарактеризував А.А. Бурячок [1]; походження й розвиток давньоукраїнської лексики спорідненості X–XIII ст. проаналізував В.В. Німчук [21]; історію виникнення деяких назв спорідненості досліджував В. Парасунько [24]; назви родинних зв'язків у говірках української мови вивчали Й. Дзендзелівський [10], К. Глуховцева [5], В. Прокопенко [25], Л. Колеснік [15; 16]; назви спорідненості були об'єктом різноаспектного зацікавлення у працях Л. Веневцевої [2], Е. Ветрової [3], Т. Вільчинської [4], П. Гриценка [8], О. Миронюк [17], Л. Ніколаєвої [19], М. Скаба [29], В. Яковлевої [38] та ін.

Для систематизації лексичних одиниць на позначення спорідненості, виокремлених із молдавсько-українських грамот XIV–XV ст., використовуємо доробок наших попередників, переважно А.А. Бурячка, принагідно уточнюючи наявні класифікації щодо аналізованого матеріалу. У межах ЛСГ «Назви спорідненості» виділяємо дрібніші лексико-семантичні структури: мікрогрупи, мікросистеми, мікропідсистеми. Ця ЛСГ назв виокремлюється з-поміж інших ЛСГ назв і ділиться на підставі вичленування й диференціації груп людей, об'єднаних родинними стосунками різних типів. Спорідненість (власне спорідненість, родинні стосунки, родичівство, кровне родичівство, кровна спорідненість) (далі — спорідненість) заснована на спільному генетичному походженні.

У молдавсько-українських грамотах засвідчено загальні назви спорідненості. Це, зокрема:

1) назви роду — генетично пов'язаних одне з одним поколінь, які ведуть походження від одного предка: *родъ* < *rodъ < *ordъ [12 V: 89] ‘(ті, які походять від спільного предка) рід, плем'я’ [33 II: 296]: да имъ вѣдѣтъ оурикъ и непорѣшено ктиторство, имъ... и въсемѣ родѣ ихъ (1424 DRH I: 85)¹; ‘рідня, родина’ [33 II: 295]: имаєтъ стати нашъ милъги приателъ съ оусимъ своимъ родом... за насъ (1449 Cost. II: 746); и оусимъ родомъ и племенемъ ихъ (1458 DRH II: 107); *сѣмѣ* < *sěmę (-ene) [36 III: 600] ‘(ряд поколінь, що походять від одного родоначальника) рід, сім'я’ [33 II: 411]: и твоємоу сѣмѣню и твоємоу родоу (1476 DRH II: 314). У сучасній українській мові лексема *рід* розширила семантику, але значення ‘ряд поколінь, що походять від одного предка’ зберігає [34 VIII: 555], лексема *сім'я* функціонує із значенням ‘насіння’, ‘насіння конопель’ і ‘сперма’, значення ж ‘рід, сім'я’ вона втратила [34 IX: 224]; у говірках цю лексему використовують переважно на позначення насіння конопель [32: 489; 7: 314];

2) назви родини — соціальної групи, яка складається з чоловіка та жінки, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей: *съродство* — старослов'янізм, похідний від *родъ* — ‘рідня, родина’ [33 II: 408]: илі ѡтъ брати нашихъ илі ѡтъ нашего сѣродства илі воуди кто (1443 DRH I: 315); *племя* < *plemę [36 III: 278] ‘(родина, рідня) плем'я, рід’ [33 II: 152]: ѡтъ дѡтѣи нашихъ или ѡтъ нашего племени (1479 DRH II: 321); *челядь* / *челѣдь* < *čel'adъ [37 IV: 40] ‘(члени сім'ї, що проживають разом) домочадці, челядь’ [33 II: 534]: еси дали... тои свѡтои нашии црѣкви... татарѣ, на имѣ: Бачюлѣ съ челѣдею, и Коика съ челѣдею (1488 DRH III, 71). Лексема *челядь* ‘члени однієї родини, сім'я’ під рубрикою *заст.* функціонує в буковинських говірках, а також позначає ‘молодь’, ‘дітей’, ‘гурт людей, переважно на весіллі’ та ‘жінок’ [32: 638], у деяких гуцульських говірках *челєдь* — ‘жінки або всі не чоловіки’ [6: 231], зб. ‘жінки, дівчата’ [13: 218], *челідь* — ‘жінки, дівчата’; ‘жіноцтво’; ‘члени сім'ї жіночого роду’; *рідк.* ‘молодь’ [9: 210];

3) назви покоління — сукупності родичів однакового ступеня спорідненості щодо спільного предка [34 VII: 35]: *поколѣніє* < *kolěno [37 X: 132] ‘рід, покоління’ [33 II: 179]: То, емѣ, оурикъ, со оусѣмъ доходомъ, на вѣкы вѣкыма, и дѣтемъ его, и братѣ его, Тѣдорѣ, и дѣтемъ его и первыимъ

¹ Увесь ілюстративний матеріал із зібрань молдавсько-українських грамот паспортизуємо так (1424 DRH II: 101), де перше — 1424 — рік написання грамоти; друге — зібрання грамот (див. список скорочень); третє — II — том; четверте — 85 — сторінка. До аналізу залуцаємо ще грамоти перших років XVI століття (до 1504 року включно), щоб не розривати тривалий період правління володаря Стефана Великого.

поколкніемъ имъ (1412 DRH II: 45). У словосполученні *первѣмъ поколкніемъ*, очевидно, йшлося про двоюрідних братів і сестер;

4) назви родичів — тих, хто перебуває у спорідненості з ким-небудь, а саме: *съродникъ* — старослов'янське, похідний від *родъ*, 'родич' [33 II: 408]: *вратѣи нашихъ или нашихъ сѣродникъ или вѣдъ кто* (1399 DRH I: 11). У сучасній російській мові як просторічне і застаріле функціонує лексема *сродник* із таким самим значенням [26 IV: 261].

Назви кровних родичів по прямій лінії ґрунтуються на прямій спорідненості (прямому родичівству) — відношеннях між предками й нащадками. Ці відношення можуть будуватися по висхідній і низхідній², чоловічій і жіночій ліній³. У назвах відбивається також ступінь спорідненості⁴.

Групу **назв кровних родичів у сусідніх поколіннях** формують назви кровних родичів першого ступеня прямої спорідненості: батьків (батька й матері), дітей (сина / синів, дочки / дочок).

У досліджуваних пам'ятках зафіксовано як загальну назву батьків, що поєднує два поняття («батько» + «мати»), так і окремі лексеми для номінації батька й матері: *родителѣ* < *родъ* < *прасл. *rodъ* < **ordъ* [12 V: 89] 'рідні батьки': *истинныи слава и волѣринь нашъ, Строе... слоужили прѣжде поучившии родителеи нашии* (1400 DRH I: 14). У XIV–XV ст. лексема *родителѣ* значно розширила свою семантику і вже, на відміну від давньоукраїнського періоду, позначала не лише батьків, а й предків [33 II: 295]. За твердженнями В.А. Прокопенко та Л.Я. Колеснік, замість лексеми *родители* 'батьки' більшість носіїв буковинських говірок використовують лексему *родичи* [25: 141; 16: 142].

До назв батька — чоловіка щодо своїх дітей — належить *отѣць* < **отсь* < **откъ* [36 III: 170] 'рідний батько' [33 II: 102]: *потвѣрдили есмѣи правовѣрноє вѣслуженіє отѣца ихъ* (1425–1426 DRH I: 90). У XIV–XV ст. лексема вже була полісемантичною: *отѣць* 'батько, отець, опікун', '(лише у мн.) предки', '(титул служителів культу) отець', '(тлумачі християнського вчення) отці', '(в християнській релігії перша особа Святої Тройці) Бог-Отець', '(епітет папи римського) отець' [33 I: 102–103]. Номен *отець* 'батько' засвідчений у буковинських говірках [32: 372], хоча, як твердить В.А. Прокопенко, вживається рідко [25: 141]. Із таким самим значенням функціонувала лексема *родитель* < *родъ* < *прасл. *ordъ* [12 V: 89] 'батько' [33 II: 295]: *лист ѡт нашего родителя* (1475 DRH II: 301). У XIV–XV ст. лек-

² Висхідна лінія — низка поколінь від особи до предків; низхідна лінія — низка поколінь від особи до нащадків.

³ Чоловіча лінія — низка поколінь предків або нащадків винятково чоловічої статі (батько, дід по батькові, прадід — батько діда по батькові тощо); жіноча лінія — низка поколінь предків або нащадків виключно жіночої статі (мати, баба по матері, прабаба — мати баби по матері тощо).

⁴ Ступінь спорідненості (родичівства) — одиниця близькості родичівства, визначається як народження однієї особи від другої, а також стосунки подружжя. Зокрема, до родичів першого ступеня прямого родичівства належать батько, мати, син, дочка, подружжя. До родичів другого — діди, баби, внуки, внучки.

сема *родитель* значно розширила свою семантику і вже, на відміну від давньоукраїнського періоду, позначало не лише батька, а й родича [33 II: 295]. У сучасній українській мові лексеми *родитель* / *родители* засвідчено як рідковживані [34 VIII: 595].

Назвами матері — жінки щодо дитини, яку народила, — є *мати* < **mati* [37 XVII: 254] ‘мати, матір’ [33 I: 580] (*р. в. матерє* «мати, матір»): *гдє лежитъ свѣтопоучившаѣ мати наша, княгиня Янастасѣа* (1408 DRH I: 32); ‘Богородиця — мати Ісуса Христа’: *таковѣи да є проклѣтъѣ отъ Бога и отъ прѣбывшѣа его матерє* (1398 DRH I: 10). У сучасній українській мові лексема *мати* має ширшу семантику, але головним значенням залишається ‘мати, мама’ [34 IV: 647]; *матина* < **mati* [37 XVII: 254] ‘мати, матір’ [33 I: 580]: *вѣра матигы нашѣи, княгинѣ Мүшатгы* (1393 DRH I: 5); *матка* < **mati* [37 XVII: 254] ‘(стч. *matka*, стп. *matka*) мати, матір’ [33 I: 580]: и *маткы мои, Маренѣ* *госпожда* (1448 DRH I: 390). Лексема *матка* рідше виступає у значенні ‘мати’, проте часто є складовою семи ‘хрещена мати’ [9: 303; 32: 280; 6: 186].

Загальною назвою дітей — синів і дочок — щодо їхніх батьків є *дѣти* < **děti* [37 V: 14] ‘(сини й дочки) діти’ [33 I: 340]: *вѣра вѣсѣхъ моихъ дѣтѣи, дарованнѣхъ ми отъ Бога* (1414 DRH I: 52); також *чѣдо* (*цсл.* чедо) < **čedo* [37 IV: 102] ‘(син або донька, незалежно від їх віку, стосовно до батька і матері) дитя, дитина, чадо’ [33 II: 530]: *такѣ да творѣтъ ми памѣтъ,.. чѣди нашихъ любилихъ, Мухомѣ чѣшникъ и ѿфѣл* (1476 DRH II: 314); лексема *сынѣ* < **synъ* [12 V: 233] також позначала ‘(синів і дочок) дітей’ [33 II: 410]: *Юри и сѣстра его, Мъроушка, сынѣ Лѣхѣла* (1495 DRH III: 310). У сучасній українській мові лексема *діти* засвідчена як нормативна [34 II: 309], *чадо* у СУМі подано з ремаркою *заст.* [34 XI: 263], а *син* втратило сему ‘діти’ [34 IX: 178].

Як і в сучасній українській мові [34 IX: 178], у XIV–XV ст. на позначення ‘рідного сина’ використовували лексему *сынѣ* < **synъ* [12 V: 233] ‘(стосовно до батьків) син’ [33 II: 410]: *Даль єсмѣ, ис моимъ сынѣми, Олександрѣ и Богданѣ* (1392 DRH I: 3). Крім цього значення, лексема *сынѣ* має інші: ‘духовний син’ / ‘прийомний син’ [33 II: 410]: и *прѣл ма къ его велебности вѣ мѣсто сына* (1448 DRH I: 390), а також ‘Бог-Син’: *Изволѣнемъ ѿтца, поспѣшенѣемъ сына и съврѣшенѣемъ свѣтаго Дѣуха* (1462 DRH II: 144).

У молдавсько-українських пам’ятках XIV–XV ст. до лексико-словотвірної гнізда лексеми *сынѣ* належали також похідні *сынѣство* та *синовець*: *сынѣство* ‘синівська прихильність, синівське ставлення’ [33 II: 409]: *видѣвшѣ мѣ сынѣство и прѣѣтелство и благопрѣизволѣнѣ твоѣ* (1476 DRH II: 314); *синовець* ‘(син брата) племінник’ (див. нижче).

У сучасній українській мові лексема *синівство* ‘синівські права’ засвідчена як рідковживана й розмовна [34 XI: 182].

Для називання сина засвідчено також лексему *дѣтѣ* ‘син’ [33 I: 341] — *то ємоу оурикъ со оуѣмѣ доходом... и дѣтѣемъ его илї є дѣтѣ илї є дѣвка* (1411 Cost. I: 84), яке в сучасній українській мові має значення ‘дитина’ [34 II: 288].

Поняття ‘рідна дочка’ у досліджених текстах виражене церковнослов’янізмом *дѣщи* < *dъkt’i [37 V: 178] ‘дочка, донька’ [33 I: 334]: *оже тотѣ истиннаѣ Манколла, дѣщи Столнова* (1418 DRH I: 61), а також старослов’янською формою *дѣи*: *оже есмѣ дали шоддатѣ петрови и женѣ его дѣери пана жѣли... едно село* (1411 DRH I: 439); лексемою, яка функціонує й сьогодні: *доука* ‘донька, дочка’ [33 I: 323]: *Урѣта, доука Малини, оуѣнка Жѣржа Пѣтра* (1490 DRH III: 121). Також у староукраїнських пам’ятках із території Молдавського князівства у значенні ‘донька’ [33 I: 335] використовували лексему *дѣвка* < *děvka [37 V: 22]: *и дѣтѣмѣ его, илї е дѣтѣ илї е дѣвка,.. да коудѣт(ѣ) илѣ непорочѣно* (1401 DRH I: 19). Лексема *дочка* ‘донька’ в сучасній українській мові є нормативною [34 II: 400], *дівка* ‘донька’ засвідчена в південно-західних говірках [32: 96; 9: 59].

До групи назв **кровних родичів через одне покоління** належать назви родичів другого ступеня прямої спорідненості: дідів (батька матері / батька), бабів (матері батька / матері), онука (сина сина / доньки), онуки (доньки сина / доньки).

До назв кровних родичів через покоління по висхідній лінії належить *дидѣ* < *dēdъ [37 IV: 227] — ‘батьків чи материн батько; дід’ [33 I: 337]: *ѣчинилѣ есмо за дѣшѣ и за спасенїе свѣтѣпоучившаго дидѣ нашего, старѣго Ялександра воеводи* (1466 DRH II: 196). Від лексеми *дидѣ* у староукраїнських пам’ятках із молдавських територій часто трапляються похідні утворення, напр.: *диднина / дѣдина / дѣдизна* ‘спадщина від діда’ дідизна, дідівщина’ [33 I: 335–336], *дѣдичѣ* ‘спадкоємець; господар, пан’ [33 I: 336]. У сучасній українській мові лексема *дід* є нормативною [34 II: 299].

Для номінації матеріної чи батькової матері в досліджуваних юридичних актах відсутня загальновідома й загальноприйнята лексема *баба*. Натомість наявна лексема *дидка* ‘(мати батька або матері) баба’ [33 I: 300], *ст.-чес. dēda ж. р.* ‘баба’ [37 IV: 227]: *и продали свою правѣю ѡтнинѣ, що вила дидки ихѣ, Илѣни, доуки старѣго Цибана* (1489 DRH III: 87). Оскільки лексема *дидѣ* має дуже продуктивну словотвірну модель, найімовірніше, *дидка* утворено саме від неї. Але можливе й помилкове написання *дидка* замість *титка* ‘тітка’. Уживання лексеми *дідка* в сучасній українській мові та її говорах не засвідчено.

Назвами кровних родичів через покоління по низхідній лінії є *оуноукѣ* < *vъnukъ [36 I: 328] ‘(син сина або доньки) внук, онук’ [33 II: 478]: *Панѣ Триколичѣ дворникѣ пишѣтѣ... оуноукоу моемоу, Микоуци* (1481 DRH II: 354); *оуноукѣ* ‘(нащадки) внуки, онуки’ [33 II: 478]: *и оусилѣ родомѣ и племенѣмѣ ихѣ и оуѣци ихѣ* (1458 DRH II: 107); *оуноука* < *vъnuka [12 I: 410] ‘(донька сина або доньки) внучка, онука’ [33 II: 478]: *и далѣ Ивоулѣ, Богданѣ, и оуѣциѣ свои, Станѣ, едно привилии* (1461 DRH II: 140); *оуноука* «т. с.» [33 II: 479]: *Панѣ Триколичѣ дворникѣ пишѣтѣ... оуноуцати мои, Мара* (1481 DRH II: 354); *непѣта* < *nep̄ti (р. в. *nep̄tere) < і.-с. *nep̄a (назва особи жіночої статі) [37 XXIV: 223]; ‘(молд. непоатѣ ‘внучка’) ‘внучка’ [33 II: 41]: *Уроуолинѣ... непѣата Шѣрѣ Рѣспопа... продалѣ свою правою отнинѣ... от оурика дѣда ен Шѣрѣ Рѣспопа* (1493 BD II: 26–27). У сучасній українській мові активно функціо-

нують форми *онук / внук, онука / внука* [34 I: 710], *непота* ж у значенні ‘внучка’ рідко, але ще функціонує в буковинських говірках [32: 330], в українських говірках на території Румунії *непоатою* називають правнучку [7: 301].

До групи назв **кровних родичів через два покоління** належать назви родичів третього ступеня прямої спорідненості: рідного батька діда / баби; рідної матері діда / баби в низхідному і рідного сина онука / онуки; рідної дочки онука / онуки у висхідному напрямках [1: 57].

Назвами кровних родичів через два покоління по висхідній лінії є назва прадіда — рідного батька діда чи баби [33 II: 224]: *прѣдѣдѣ* < **pra-dědъ*, *пра-* — як префікс у відіменних похідних має підсилювальне значення, а в термінах спорідненості позначає віддаленішу спорідненість [36 III: 351; 37 IV: 227]: *що сѣ приходило тоє село... штѣ штнини прѣдѣда* *єи*, *пана Негри* (1495 DRH III: 324); назва прабаби — рідної матері діда чи баби — *прѣдѣдица* (відсутне в ССУМ), що є похідним від *прѣдѣдѣ*: *Іо Стефан волвод... оукраси гров свои прѣдѣдици княжни Янастасїї* (1497 DRH III: 8). У сучасній українській мові лексема *прадід* засвідчена як нормативна [34 VII: 311], лексему *прадідиця* не засвідчено.

До назв **кровних родичів через два покоління по низхідній лінії** належать *правнуки* — ‘рідні сини / дочки онука / онуки’ — *прѣоуноуѣта* < **pra-vъnučъ* [36 III: 351; 12 I: 410] ‘правнучата’ [33 II: 224]: *и оуноуѣтоль єго*, *и прѣоуноуѣтоль єго... вѣ вѣкы вѣуныє* (1400 DRH I: 16). У сучасній українській мові лексеми *правнуча*, *правнук* і *правнука* є нормативними [34 VII: 504, 506].

До назв **кровних родичів через три покоління** належать назви родичів четвертого ступеня прямої спорідненості: рідного батька прадіда / прабаби, рідної матері прадіда / прабаби, рідного сина правнука / правнуки та рідної дочки правнука / правнуки: *прапрадід*, *прапрабаба*, *праправнук*, *праправнука*. У молдавсько-українських грамотах відсутні конкретні назви на позначення *прапрадіда* і *прапрабаби*, а *праправнуків* позначала лексема *прѣцѣрѣта* < **praskjurtъ* [36 III: 356], яку в ССУМ трактують як ‘нащадки, правнуки’ [33 I: 274, 225]: *и оуноуѣтоль єго*, *и прѣоуноуѣтоль єго*, *и прѣцѣрѣтоль єго* (1400 DRH I: 16). У сучасній українській мові лексема засвідчена для номінації далеких предків по висхідній лінії *пращур* ‘далекий предок, родоначальник’ [34 VII: 524].

До назв **кровних родичів через три і більше поколінь по висхідній лінії** належать назви *предка* — старшого родича з боку матері або батька (звичайно старшого за діда, бабу); людини, від якої веде свій початок рід. Взагалі — представник минулих поколінь; людина, що жила задовго до теперішніх часів (у цьому значенні переважно у множині використовують лексему *предки*). У молдавсько-українських грамотах засвідчено лексему *предки*, яка загально передає поняття ‘предки’ і, найімовірніше, відображає родичів четвертого і дальших ступенів прямої спорідненості *предки* < *цсл. прѣдѣкъ* [36 III: 357] ‘*попередник у роді*’ предок; попередник’ [33 II: 226]: *а тоє привилїє више писаннѣхъ предковъ нашихъ изгинули штѣ рѣкы Крѣстини* (1464

DRH I: 172–173). У сучасній українській мові лексема *предки* функціонує з аналогічним значенням [34 VII: 528].

Назвами **кровних родичів через три і більше поколінь** по низхідній лінії є назви **нашадка (потомка)** — людини щодо своїх предків: особи, яка походить від когось. Взагалі — представник майбутніх поколінь (у цьому значенні вживається переважно у множині — ‘нашадки’, ‘потомки’). У переносному значенні: ‘син’, ‘наступник’, ‘спадкоємець’.

У досліджуваних юридичних актах маємо лексеми, які загально передають поняття «нашадки» і, найімовірніше, відображають родичів четвертого і дальших ступенів прямої спорідненості, зокрема: *наслѣдокъ* (цсл. *наслѣдѣкъ*) < **nasledѣкъ* [37 XXIII: 53] ‘нашадок, потомок; зб. потомство’ [33 II: 26]: *съ... дѣтми ихъ и съ вѣсьми наслѣдкы ихъ* (1446 DRH I: 368). У сучасній українській мові лексема *наслідок* не має стосунку до назв спорідненості [34 V: 192], але спільнокореневе *наслідник перен.* ‘продовжувач чиеї-небудь діяльності; наступник’ [34 V: 191], семантично близьке до значення, яке лексема мала в XIV–XV ст.; *отраслиѣ* < **orsti* ‘рости’ [36 III: 446] ‘(цсл. *отрасль*) (нашадки) рід, плем’я’ [33 II: 109]: *и в томъ слювихомъ твои милости и твои отрасли* (1476 DRH II: 316) (пор. *відрісток* ‘пагін, що росте від гілки, стовбура, кореня або стебла рослини’ [34 I: 632]; *члда* ‘нашадки, потомки’ [33 II: 530]: *кровь его на насъ и на члдохъ ихъ* (1407 DRH I: 31).

Групу назв **кровних родичів по бічній лінії** формують назви осіб, що поєднані бічним родичівством (непрямим родичівством, непрямую спорідненістю) (або, за А.А. Бурячком, спорідненістю по бокових лініях [1: 65]) — відношеннями між нашадками спільних предків. У бічному родичівстві першого ступеня спорідненості не виділяють, до другого зараховують рідних братів і сестер, до третього — дядьків, тіток, племінників та племінниць, до четвертого — двоюрідних братів і сестер, двоюрідних дідів, баб, онуків та онучок. Першу бокову лінію спорідненості поділено на *чоловічу* (сюди входять брат / брати та його / їхні нашадки) та *жіночу* (належать сестра / сестри та її / їхні нашадки). Ця лінія вказує на найближчий рівень спорідненості, що представлена поняттями «рідний брат», «рідна сестра», «син рідного брата / сестри» та «донька рідного брата / сестри» тощо [1: 65].

Назвами рідних братів — кожного з братів щодо інших дітей тих самих батьків — у досліджуваних пам’ятках є: *вратѣ* < **bratъ* < **brat(r)ъ* [37 III: 8] ‘брат’ [33 I: 122]: *Писа Костѣ, вратѣ Іѡна даскала* (1483 DRH II: 383). У документах XIV–XV ст. спостерігаємо розширення семантики лексеми *вратѣ*, де її використовували ще й у значенні ‘монаха, члена монастирської общини’ [33 I: 122]: *да съ даватѣ вратѣамъ на трапезѣ по єдиномъ поурѣпалѣ втѣ того вина* (1429 DRH I: 139); *вратѣници / вратѣници* ‘брати’ [33 I: 119]: *оже тоти истинны снове Флоринты, на имѣ Ион и Данюла и Михалко... оуси вратѣници, прїидоша пред нами* (1467 DRH I: 213). У досліджуваних пам’ятках засвідчено лексеми, похідні від *вратѣ*, а саме: *вратѣнич* ‘племінник, небіж’, *вратѣнича* ‘племінниця, небога’, *вратѣл* ‘брати, браття’, ‘родичі’, ‘(люди одного суспільного середовища) брати, браття’, ‘(члени мо-

настирської общини) братія, монахи’, ‘приятелі, друзі’ тощо; *братство* ‘дружні взаємини, дружба’, ‘зб. (члени монастирської общини) братія’. *Брат* — нормативна й багатозначна лексема сучасної української мови [34 I: 227].

Назвами рідних сестер — кожної з дочок щодо інших дітей тих самих батьків — є *сестра* < *sestra < *sesra [36 III: 612] ‘сестра’ [33 II: 341]: *Сѣнѣръ* и *сѣстра* его, *Стана*, *шнокове* Ивана *Френюка* (1490 DRH III: 107). У досліджуваних юридичних актах зафіксовано похідні від *сестра*: *сестричича* ‘(донька сестри) племінниця’ і *сестричич* ‘(син сестри) племінник’. У сучасній українській мові лексема *сестра* засвідчена як нормативна [34 IX: 150].

Назвами двоюрідних братів і сестер є назви дітей рідних братів і сестер. Двоюрідного брата, сина дядька або тітки, племінника батька або матері називали *племеникъ* < *pledmen < *pleme [36 III: 278] ‘двоюрідний брат, син дядька чи тітки’ [33 II: 152]: *та* продала *тоє село* своємоужь *племенику*, *свѣтъ* нашемоу *вѣрномоу* паноу *Тодероу* (1495 DRH III: 324–325).

Назвами двоюрідної сестри, племінниці батька або матері, були *племеника* / *племеница* < *pleme [36 III: 278] ‘двоюрідна сестра, донька дядька чи тітки’ [33 II: 152]: *оже* прїидошѣ *прѣд* нами... пан *Михоул* *Драгославъ*... и *племеника* его *Настѣ*, *дочка* *Юна* *Негримскоула* (1495 BD II: 57). У сучасній українській літературній мові значення слів *племінник* і *племінниця* змінилось. Тепер вони позначають не двоюрідних братів чи сестер, а *власне племінників* — сина чи доньку брата чи сестри [34 VI: 574], — ті поняття, що раніше передавали лексемами *братанич*, *братанича*, *сестричич*, *сестричича*, *непот*, *непота*.

Двоюрідних сестер називали *племеници*, двоюрідних братів — *племеники*: и *племеники* ихъ, *Лоука* и *Пѣтрашь*, и *племеници* ихъ, *Ярмѣнка*, и *Каска* и *Анна* (1492 DRH III: 230).

Назви кровних родичів по бічній лінії в сусідніх поколіннях (або другої бокової лінії спорідненості (за А.А. Бурячком) формують назви дядьків, тіток, племінників і племінниць. Ця лінія спорідненості має чотири відгалуження: 1) чоловіче з батьківського боку, до якого належить брат (брати) батька і його (їхні) нащадки; 2) чоловіче з материнського боку, до якого належить брат (брати) матері та його (їхні) нащадки; 3) жіноче з батьківського боку, до якого належить сестра (сестри) батька та її (їхні) нащадки; 4) жіноче з материнського боку, до якого належать сестра (сестри) матері та її (їхні) нащадки [1: 81].

У XIV–XV ст. існувало чітке розмежування понять «рідний брат батька» та «рідний брат матері».

Назвою дядька по батькові — рідного брата батька — була лексема *стриико* < *strujъ [36 III: 780] ‘(батьків брат) дядько, *діал.* стрийко’ [33 II: 394]: и *дѣтемъ* ихъ и *стриикомъ* ихъ (1425–1426 DRH I: 90).

Назвою дядька по матері — рідного брата матері — є *шико* < *ujъ [36 IV: 155] ‘дядько, *діал.* вуйко’ [33 II: 473]: *штъ* *шика* нашего, *Иліа* *воеводи* и *Стефана* *воеводи* (1464 DRH II: 172).

Ми не виявили в аналізованих документах жодного випадку фіксації лексем, які б називали дружину дядька по батькові (*стрийка*) — *стрийна* чи дружину дядька по матері (*уйка*) — *о҃йна*.

У сучасній українській мові і *стрийко*, і *уйко* (переважно у формі *вуйко*) активно функціонують у південно-західних говірках та українських говірках Румунії [23: 700; 32: 527; 6: 219; 9: 342]; *уйко* [9: 262; 32: 564; 6: 150; 7: 316; 23: 705].

У досліджуваних пам'ятках не засвідчено розрізнення понять «батькова рідна сестра» і «материна рідна сестра». Для обох цих понять використано однакові назви, а саме: *тютка* < *тетька < *teta [12 V: 561] '(сестра матері або батька) тітка' [33 II: 430]; и дала... тютци своєи, Стангы,... полови на села шть Сперлеци (1462 DRH II: 147). У південно-західних говірках це поняття реалізують лексеми *тетка*, *тема* [9: 349; 32: 544; 6: 225], а лексема *тітка* є літературною нормою в сучасній українській мові [34 X: 150]; *матуша* 'тітка, сестра батька або матері' [39: 428]; 'тітка' [27: 528]: Данубль Бѣуацки, и Исанко и матуша ихъ, Касѣтка (1503 DRH III: 524). Ця назва запозичена з *молд.* *матушэ* 'тітка', *рум.* *mătușă* 'т.с.', є зменшеною формою від ім. *mita*, що походить від лат. *amita* 'т.с.', яке зіставляється з *атта* 'баба' [12 III: 417–418]. Лексема *матуша* засвідчена в говірках багатьох буковинських сіл [32: 281], а також в тих, що межують із молдавськими і румунськими населеними пунктами [25: 148].

На територіях, що у XIV–XV ст. і наступних століттях (до 1861 р.) входили до складу Молдавського князівства, розрізняли поняття «рідний син брата» та «рідний син сестри», а також «рідна донька брата» і «рідна донька сестри». Таке розрізнення збереглося й донині в говірках південно-західного наріччя (буковинських, бойківських, гуцульських).

У досліджуваних пам'ятках для номінації племінників засвідчено номен *непотове* 'племінники' [33 II: 41], який укладачі словників виводять із *молд.* *непот* 'внук; племінник' [33 II: 41; 18: 414], із *молд.* *непот*, як і *рум.* *perót*, *-oți* [12 VI: 73]; із лат. *peros* [30: 278]: слоуга нашъ Илѣ... и Нѣгша, непотове Дръгоуша Тимишескоула (1493 DRH III: 234).

Назвою племінника — сина брата чи сестри — була лексема *непоть* 'племінник' [33 II: 41]. *Непоть* 'племінник', без вказівки на те, чий це син — брата чи сестри, походить із лексеми індоєвропейської давнини *perōt-, яка в праслов'янську добу мала форму *пертьъ 'онук', 'племінник' [37 XXIV: 224]: есмо дали и потвердили слоугам нашим Влашиноу и непотоу его Уоканоу тотта третая част от село (1495 BD II: 78). Лексема засвідчена в буковинських [32: 30] і гуцульських говірках [9: 310].

Племінника — сина брата — називали *братанич* < *bratranьсь / *bratgenьсь [37 II: 237] '(син брата) племінник, небіж' [33 I: 119]: заплатили пинѣзи... оу роуки слоугѣ нашомоу Сили Бѣнѣ... и братаничу их Боуди (1500 BD II: 175). Лексема *братанич* продовжує функціонувати в деяких південно-західних говірках [32: 38; 22 I: 70]; *синовець* < *сунь [12 V: 233] '(стч. *synoves*, *стп.* *synowiec*) (син брата) племінник, діал. *синовець* 'племінник по братові' [33 II: 409], *синовець* 'син брата; племінник' [14: 865]:

дали... Нѣгоулови и Татоулови, *синовцем* Поганином (1458 DRH I: 20). У сучасній словацькій і чеській мовах *supoves* є нормативною назвою племінника [31: 511; 28: 48].

Назвою племінника — ‘сина сестри’ — було похідне від *сестра* утворення *сестричич* < *sestričitjъ / *sestrĕn(ьсь) [36 III: 613] [33 II: 341]: *далъ*, по своєи доброй воли... *своємоу сестричичеви*, Оули (1438 DRH I: 259). У сучасній українській мові лексеми *сестричич*, *сестрич* ще функціонують у південно-західних говірках [32: 482]; *сестриниць* [22 II: 216].

Назвами племінниці — дочки брата чи сестри, де у семантиці втрачено розрізнення ‘братова донька’ — ‘сестрина донька’, були *непота* / *непоата* < *nepŕti (р. в. *nepŕtere) < і.-є. *непа (назва особи жіночої статі), що співвідносилися із *nepŕtjъ [37 XXIV: 223] ‘племінниця’ (молд. *непоатэ* ‘внучка’, ‘племінниця’, ‘потомок’) [33 I: 41; 40: 313; 30: 278]: та *продала тоє село непоти* своєи, Станци (1480 DRH II: 347). У сучасній українській мові лексеми *непѣт* і *непота* функціонують в українських говірках, що межують із Молдовою та Румунією [32: 330; 9: 310]; *племеника* / *племеница* < *pledmen < *plemĕ [36 III: 278] ‘рідна донька братового (материного) брата (сестри)’: та *продала тоє село своємоужь племеникоу*, слѣсѣкъ нашємоу вѣрномуу паноу Тоадєроу (1495 DRH III: 324–325).

Назвою племінниці — дочки брата — була лексема *вратанича*, що походить від *bratъ [37 III: 8], ‘(донька брата) племінниця, небога’ [33 I: 119]: и съ своєю *вратаничєю*, Янишскою (1483 DRH II: 378). Використання лексеми *братанка* засвідчено в буковинських говірках [32: 38], бойківські ж говірки зберігають форму *братанна* [22 I: 70].

Назвою племінниці — дочки сестри — була лексема *сестричича* < *sestra < *sesra [36 III: 612] ‘(донька сестри) племінниця, сестриниця (діал.)’ [33 II: 341]: и *сестричича* его Настѣкъ, попадѣ попа Михоула шѣтъ Бани (1499 DRH III: 419). У буковинських говірках для номінації цього поняття засвідчено лексему *сестриница* [32: 482].

Назви кровних родичів по бічній лінії через кілька поколінь — двоюрідного прадіда — брата прадіда або прабаби, двоюрідної прабаби — сестри прадіда або прабаби, а також правнучатого племінника (двоюрідного правнука) — правнука рідного брата чи сестри. Таких назв у молдавсько-українських грамотах XIV–XV ст. не засвідчено.

Отже, виокремлений і проаналізований матеріал дозволяє казати про те, що: 1) ЛСГ «Назви спорідненості» — складна лексико-семантична структура, що містить ряд дрібніших лексико-семантичних структур, між елементами яких існують тісні семантичні взаємозв’язки. Так, у межах цієї ЛСГ виокремлюються дві основні підгрупи лексики: «Назви повної кровної спорідненості» і «Назви неповної кровної спорідненості», які своєю чергою діляться на низку дрібніших структур. Усі аналізовані структури поділяються на наповнені й ненаповнені, що зумовлено позалінгвальними факторами, серед яких головним є фактор незадіяності в судових процесах осіб, що пов’язані кровними зв’язками (частіше дуже віддаленої спорідненості у висхідному та низхідному напрямках); 2) за

походженням серед лексем на позначення повної та неповної кровної спорідненості абсолютну більшість складають лексеми праслов'янської давнини; серед запозичених трапляються романізми та старослов'янізми; 3) лексемам на позначення спорідненості в XIV–XV ст. притаманна багатозначність (*отець, брат, род, родители*) та синонімія (*родитель, отець* 'батько'; *тютка, матуша* 'тітка'; *діти, чада* 'діти'); 5) більшість назв спорідненості, засвідчена документами молдавських канцелярій, присутня в сучасній українській мові (літературній і діалектній).

- BD — *Bogdan I. Dokumente Lui Stefan cel Mare.* — Vol. I. — Bucuresti, 1913. — 521 p.; Vol. II. — Bucuresti, 1913. — 506 p.
 Cost. — *Costăchescu M. Documentele moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare / M. Costăchescu.* — Vol. I, II. — Iași, 1931–1932. — 1082 p.
 DHR — *Documenta Romaniae historica: A. Moldova / [C. Cihodaru, I. Caproșu, L. Șimanschi].* — București: Editura Academiei Republicii Socialiste Romania; Vol. I — 1975. — 605 p.; Vol. II — 1976. — 647 p.; Vol. III — 1980. — 686 p.

1. *Бурячок А.А.* Назви спорідненості і свояцтва в українській мові. — К. : Вид-во АН УРСР, 1961. — 150 с.
2. *Венсвцева Л.В.* Назви спорідненості та свояцтва у мові творів Г.Ф. Квітки-Основ'яненка // Українська культура: історія і сучасність: Матеріали науково-теоретичн. конф. — Х., 1990. — С. 60.
3. *Ветрова Е.* Назви спорідненості і свояцтва в епістолярній спадщині українських письменників-класиків / Е. Ветрова // Лінгвістичні студії. — Вип. 17. — 2008. — С. 121–126.
4. *Вільчинська Т.* Назви спорідненості і свояцтва у «Лісовій пісні» Лесі Українки / Т. Вільчинська. — Режим доступу: <http://kulturamovuv.univ.kiev.ua/КМ/pdfs/Magazine59-9.pdf>.
5. *Глуховцева К.* Посестринство та його номінація в українських східнослов'янських і східностепових говірках // Діалектологічні студії: 2 : Мова і культура. — Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. — С. 150–154.
6. *Горбач Олекса.* Словник говірки с. Бродин, повіт Радівці (Румунія) / Олекса Горбач. Діалектологія. Зібрані статті // Olexa Horbatsch. Dialektologie. Gesammelte Aufsätze. — 1992. — С. 136–238.
7. *Горбач Олекса.* Словник говірки с. Поляна (Румунія) / Олекса Горбач. Діалектологія. Зібрані статті // Olexa Horbatsch. Dialektologie. Gesammelte Aufsätze. — 1992. — С. 276–321.
8. *Гриценко П.Ю.* Ареальне варіювання лексики / П.Ю. Гриценко; АН УРСР Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; відп. ред. І.Г. Матвіяс. — К. : Наук. думка, 1990. — 272 с.
9. Гуцульські говірки: Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / [відп. ред. Я. Закревська]. — Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2000. — 367 с.
10. *Дзензелівський Й.О.* Лексика українських говорів Закарпатської області (Назви спорідненості, свояцтва та сімейно-родинного побуту) // Наукові записки Ужгородського держ. ун-ту. Т. XXVI. — Вип. 2. — 1957. — С. 3–36.
11. *Енциклопедія історії України: У 10 т. / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін.* — К. : Наук. думка, 2010. — Т.7 : Мл–О. — 2010. — 728 с. : іл.
12. *Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Редкол. О.С. Мельничук (головн. ред.) та ін.* — К. : Наук. думка, 1983 — 2012.
13. *Жегуц Іван, Піпаш Юрій.* Словник гуцульського говору в Закарпатті / Іван Жегуц, Юрій Піпаш. — Мюнхен, 2001. — 180 с.
14. *Желеховський Є., Недільський С.* Малоруско-німецький словар / Є. Желеховський, С. Недільський. — Львів, 1886. — 1122 с.
15. *Колеснік Л.* Динаміка номінації спорідненості і свояцтва в покутсько-буковинських говірках / Л. Колеснік. — Режим доступу : <http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/>

- Structure/Departments/Department4/dial_staff/Documents/kolesnik-dynamika-nominacii-sporidnenosti.pdf.
16. Колеснік Л. Назви спорідненості і свояцтва у буковинських говірках / Л. Колеснік // Культура слова. — 2010. — № 72. — С. 141–146.
 17. Миронюк О. Назви спорідненості і свояцтва в ролі звертань (з діалектними паралелями) / О. Миронюк. — Режим доступу: http://library.zu.edu.ua/vz/14/Vg_2005_14_19.pdf.
 18. Молдавско-русский словарь. Дикционар молдовенеск-русеск / [ред. кол. А.Т. Борщ и др.]. — М. : Госуд. изд-во иностр. и нац. словарей, 1961. — 780 с.
 19. Ніколаєва Л.Б. Типологія термінів спорідненості / Л.Б. Ніколаєва. — Режим доступу : <http://www.disslib.org/>.
 20. Німчук В. Молдавські грамоти / Василь Німчук // Енциклопедія історії України: У 10 т. — Т. 7. — К. : Наук. думка, 2010. — С. 30.
 21. Німчук В.В. Людина як частина живої природи // Давньоруська спадщина в лексиці української мови. — К. : Наук. думка, 1992. — С. 293–353.
 22. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: В 2 ч. / М.Й. Онишкевич. — К. : Наук. думка; Ч.1: А–Н. — 1984. — 496 с.; Ч. 2: О–Я. — 1984. — 518 с.
 23. Павлюк М., Робчук І. Словник діалектних текстів / М. Павлюк, І. Робчук // Українські говори Румунії. — Едмонтон—Львів—Нью-Йорк—Торонто : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ. 2003. — С. 633–718.
 24. Парасунько В.С. До питання про значення слів *дядя* і *батя* // Наукові записки Київського держ. пед. ін-ту. — Т. XX. — 1956. — С. 83–99.
 25. Прокопенко В.А. Назви спорідненості та свояцтва в буковинських говірках // Питання діалектології східнослов'янських мов. — Чернівці : Видання Чернівецького державного університету, 1958. — С. 139–151.
 26. Російсько-український словник: у 4 т. / І.С. Гнатюк, О.М. Миронюк, І.А. Самойлова, Т.В. Цимбалюк-Скопненко. — К. : Знання, 2011–2014.
 27. Румынско-русский словарь / [ред. Г. Болокан и др.]. — М. : Русский язык; Бухарест: Энциклопед. изд-во, 1980. — 1592 с.
 28. Русско-чешский словарь : В двух томах / Под ред. Л.В. Копецкого и О. Лешки. — М. : Изд-во «Русский язык»; Прага : Госуд. педаг. изд-во, 1978. — Т. II (П–Я). — 694 с.
 29. Скаб М. Назви осіб за спорідненістю та свояцтвом — виразники предметного змісту апеляції в українській мові // Вісн. Харк. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. — 2002. — № 538. Серія Філологія. — Вип. 34. — С. 162–166.
 30. Скурт дикционар етимоложик ал лимбий молдовенешть / [Алкэтуиторь: Раевский Н.Д., Габинский М.А.]. — Кишинев : Редакция принчипалэ а Енциклопедией Советиче Молдовенешть, 1978. — 680 п.
 31. Словацко-русский словарь / Д. Коллар, В. Доротьякова, М. Филкусова, Е. Васильева. — М. : Изд-во «Русский язык»; Братислава : Словац. педагог. изд-во, 1976. — 768 с.
 32. Словник буковинських говірок / [ред. Н.В. Гуйванюк, К.М. Лук'янюк]. — Чернівці: Рута, 2005. — 688 с.
 33. Словник староукраїнської мови XIV — XV ст. У 2-х т. / [гол. ред. Л. Гумецька та ін.]. — К. : Наук. думка; Том 1. — 1977. — 631 с.; Том 2. — 1978. — 592 с.
 34. Словник української мови: в 11-ти томах // АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. Потебні / [ред. І.К. Білодід та ін.]. — К. : Наук. думка, 1970–1980.
 35. Трубочёв О.Н. История славянских терминов родства и некоторых древнейших терминов общественного строя / О.Н. Трубочёв. — М. : Изд-во АН СССР, 1959. — 212 с.
 36. Фасмер Макс. Этимологический словарь русского языка. В 4-х т. / Макс Фасмер. — М. : Прогресс, 1986–1987.
 37. Этимологический словарь славянских языков / Под ред. О.Н. Трубочёва. — М. : Наука, 1974–2012. — Вып. I–XXXVIII.
 38. Яковлева В. Прикметникова сполучваність лексем син, брат як термінів системи спорідненості української мови / В. Яковлева. — Режим доступу: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1605.
 39. *Canarache Ana, Breban Vasile*. Mic dictionary al Limbii Române / Ana Canarache, Vasile Breban. — Bucureşti : Editura științifică, 1974. — 848 p.

40. Dicționar Român-Ucrainean. Румунсько-український словник / С. Дгараса, V. Rusnac, M. Gavrelciuc. — București—Cernăuți. — 564 p.

Статтю отримано 07.04.2016

Bogdana Tymochko

Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

THE NAMES OF KINSHIP IN MOLDOVAN-UKRAINIAN DIPLOMAS
OF XIV—XV CENTURIES

The Moldovan-Ukrainian diplomas are handwritten legal documents from the territory of the Moldavian Principality, which are the reliable source of studying the history of the Ukrainian language of XIV—XV centuries, as the Old-Ukrainian written-literary language has been for a long time the official language of Moldavian state.

The lexical-semantic group «Name of relationship», which is quite fully represented in the Moldovan-Ukrainian diplomas of XIV—XV centuries, since they often dealt with various cases between persons related by kinship, is analyzed in this study.

The structural, lexical-semantic and etymological analysis of the names of kinship, certified in Moldovan-Ukrainian diplomas of XIV—XV centuries, is the aim of this article.

Selected and analyzed material allows concluding that the lexical-semantic group «Name of relationship» is a complex lexical semantic structure that contains a number of smaller lexical-semantic structures and there is a close semantic relationship between its elements. Thus, there are two main subgroups of vocabulary within this group: «Names of the full consanguinity» and «Names of the incomplete consanguinity», which in turn are divided into a number of smaller structures. All analyzed structures are divided into filled and not-filled due to extra lingual factors, among which the main factor is untapped in the trials of persons connected by blood (often very distant kinship in the ascending and descending directions); by the origin the lexeme of the proto-Slavic ancient times constitute an absolute majority among the lexemes to denote full and partial consanguinity; Romans and Old-Slavs happen among the borrowings; the lexemes to denote kinship in XIV—XV centuries are characterized by polysemy (отець, брат, род, родители) and synonimy (родитель — отец; тютка — матуша; діти — чада); most of the names of kinship, notarized in the documents of the Moldovan offices, are present in modern Ukrainian language (literary and dialectal).

Keywords: *Ukrainian language, the Moldovan-Ukrainian diplomas of XIV—XV centuries, the names of the kinship, lexical-semantic group.*